

Leopold Anna Mária

Paláncz Tanító Úr

A vezetőtanács ülésén történt. Arról szólt a vita, hogy ki is érdemel a pályázók közül érdemfizetést. Szóba került hogy az egyik jelölt énekel a városi kórusban. Fiatalkollégám indulatosan szólt közbe:

– Ez is érdem? Hiszen a saját szórakozására teszi!

Elgondolkoztam. Igen, a szórakozásaink. Min is múlik, hogy mivel „szórakozunk”? Hiszen tölthetnénk a szabadidőnket sok mindennel, de mi megátalkodottan mindig olyasmivel töltjük, ami tiszta véletlenül másokat szolgál: kirándulni visszük tanítványainkat, táboroztatjuk őket, alapítványokat hozunk létre, versenyeket szervezünk, támogatjuk a diákok kutatómunkáját, rendelkezésükre állunk, ha kérdéseik vannak, vagy éppen kórusban énekelünk, zenekarban játszunk, verset mondunk, vagy szavalókkal foglalkozunk, színjátszó csoportot tanítunk be stb., stb. Hogy miért? Talán, mert így láttuk az idősebbektől, elődeinktől. Persze nem föltétlen a kommunistáktól, ahogy hajlamosak vagyunk ezt a mai világban hinni (hogy persze köteleztek bennünket az úgynevezett társadalmi munkára). Eszembe jutott a dédapám példája. Róla fogok írni mindannyiunk okulására.

PALÁNCZ SÁNDOR 1856. augusztus 13-án született Balánbányán. A csík-somlyói római katolikus „tanítóképezdében” tanult, ahol 1875. július 10-én „tanképesítő vizsgára bocsáttatván” „tanítói hivatalra képesítettnek” nyilvánították. Tizenöt tantárgyból (figyelem, tanítójelöltek): hittanból, magyar nyelvtanból, német nyelv-tanból, neveléstanból, módszertanból, történelem és földrajzból, alkotmánytanból, szám- és mértanból, természetrajzból, természettanból, gazdaságtanból, énekből, orgonakezelésből, rajzból és testgyakorlatból vizsgázott jó és jeles minősítéssel. Csík-dánfalván kezdte pályafutását, majd 1898. március 10-től a csíkjenőfalvi általános iskola igazgató-tanítója. Összesen 44 évet dolgozott a tanügyben, de nyugdíjasként is tovább folytatta mindazt, amit a tanításon kívül „szórakozásból” végzett.

Egyik munkanaplóját forgatom. Néhány érdekességet érdemes megjegyezni. „Csikszeredán” Szvoboda József nyomdájában készült. (Apafi Mihály utca: Könyv-nyomtató és újságkiadó intézet, könyv-, zenemű- és papírkereskedés, még telefon-száma is volt: 2) Minden napra egy vonalazott oldalt tartalmaz, ahova beírandó az órarend és minden óra anyaga. 8-tól 12-ig tanítottak, I., II., sőt VI. osztályban is. Az órák félórások voltak, délután 2-től 5-ig ismétlő iskolásokkal foglalkoztak. Október elején volt a beiratkozás, majd megkezdődött a tanítás. Első osztályos tantárgyak: káté, írás, olvasás, számtan, egészségtan, ének, beszédgyakorlat. Vallásos ünnepeken szünetet tartottak. (Mindenszentek ünnepe, Boldogasszony ünnepe, „A karácsonyi szünet kiadatott December hó 21-től Január 2-ig”). A megőrzött napló utolsó oldala február 24-et mutat, sajnos évszám nélkül. Ezen a napon az elsősök az ny betűt tanulták és 10-es számkörben számoltak. Az évről esetleg abból lehet következtetni, hogy a fent említett kiadó és nyomda 1900-ban létesült, Paláncz Sándor pedig 1917. október 2-án ment nyugdíjba.

És most nézzük, mi mindennel foglalkozott még. Idézem saját sorait, amelyeket vendiáktalálkozója alkalmával írt, felidézve P. Simon Jukundián volt igazgatójának emlékét: „Tanítványai rajongásig szerették, s úgy tekintették mindig, mint a jó hivatásos tanító mintaképét. Én és az osztálytársaim, akikből ma csak hárman vagyunk életben, 1875-ben végeztünk, s indultunk nemes ámbícióval a katolikus cultura munkálására. De nehézségekkel kellett lépten nyomon megküzdenünk, mert nem olyannak találtuk kinn az életben a tanítói állást, mint amilyenek elméletben elképzeltük. Az iskolák legtöbb helyen rendezetlenek, elhanyagoltak voltak. Nekünk kellett azoknak szervezési munkáját megkezdenuk. Megtörtént nagyon sok helyen, hogy egy szoros szűk tanteremben 200-250 gyermeket kellett tanítani s emellett a tanítói fizetésünk alig ütötte meg a 300 forintot. De ez minket nem kedvetlenített el. Elménk minden gondolatával, szívünk minden érzelmével, testi és lelki erőnk egész súlyával iparkodtunk nemes és magasztos hivatásunknak lelkiismeretesen megfelelni, nem csak az iskolában a gyermekek között, hanem künn a felnőttek körében is. Kitellett belőlünk a tanítón kívül a mezőgazda, a méhészt, a kertész, a karnagy, a tűzoltóparancsnok, olvasókör elnök, egyszóval sok közhasznú ügyvezető. Ilyen nép-tanítókat nevelt, képezett és képesített 72 éven át a csík-somlyói illetve csikszeredai római katolikus tanítóképezde...”

1. Mezőgazdász-kertész-pomológus

Fiatalkollégám tanító volt, amikor szorgalmazni kezdte a gazdakör beindítását. Felismerte, hogy tanulás, összefogás nélkül nincs fejlődés. A székely gazda sok mindent tudott, de viszonylag elszigetelt világban élt, ezért nehezen tudta követni az újságokat, nemcsak a mindennapi életben, hanem a tudomány, az ipar, a mezőgazdaság területén is.

Paláncz Sándor úgy gondolta, ha szervezeti keretet biztosít, segít az információ-áramlásban, ahogy azt mai kifejezéssel mondanánk. Egyik legkedvesebb álma a gyümölcsstermesztés fellendítése volt Székelyföldön. Egyik gazdaköri előadásában így ír: „...A gyümölcsfa kincs, a gyümölcsfa is tőke a gazda birtokában, és pedig olyan tőke, amely kellő figyelem és gondozás mellett évről évre kamatozik, nem csak a gazdájának, hanem az unokáknak is.” „Ha Belgium s Franciaország asszonyai s lányai lelkesedni tudnak a gyümölcsészetért, s világhírűvé tették azt, miért ne tudnának lelkesedni Csikszenttamás községének asszonyai és leányai?” „Aki gyümölcsfát ültet, az egy hosszú időre tartó síremléket állít magának s két-három emberkor áldja emlékét érette.” Természetesen nem csak a költészet erejével küzdött céljaiért. Gondosan tanulmányozta a gyümölcsfajtákat, kiválasztotta azokat, amelyek vidékünk éghajlatán termesztethők, előadásokat tartott a csemeteültetés módjáról, a gyümölcsfák gondozásáról, a kártevők elleni védelemről, a gyümölcs tartósításáról, tápértékéről, ahogy ezt fennmaradt írásaiban olvashatjuk. Rendszeresen közölt a *Csiki gazda* című folyóiratban, melynek alcíme: *Köz- és mezőgazdasági folyóirat, A Csikmezei Gazdasági Egyesület közlönyében*. Családi irataink között a XXV. évfolyam 45., márciusi száma maradt fenn. Ki hinné, hogy már 1911-ben számunkra is ismerős gondokkal küszködött a világ. Gróf Serényi a m. kir. földművelésügyi miniszterhez címzett írásában arról értekezik, hogy az élelmiszerek drágasága miatt jó volna a halászat, a haltenyésztés fellendítésével foglalkozni, és annak támogatását az állami költségvetésből megoldani. A Csikmezei Gazdasági Egyesület Igazgató választmányának ülésén készült jegyzőkönyvben az erdőirtás szabályozásáról és főleg az erdősítés fontosságáról olvashatunk. Fennmaradt egy 1903. június 20-án keltezett vázlatrajza, amely a csikjenőfalvi község faiskoláját ábrázolja. Talán a ma gyümölcsstermesztőjét is érdekelhetik az itt szereplő gyümölcs-fajták: Viktoria szilva, Nyári csikos kálvil, Piros asztrahán, Ponyik, Batul, Cigány, cseresznye alany Spanyol meggyre oltva, Zöld ringló szilva, Horgasmagvu szilva, Téli arany pármén. Annak, hogy gyümölcsészeti és növénytermesztői tudományterjesztő munkáját milyen szinten végezte, mérvadója az a levél, amelyet maga Nyárády E. Gyula, a kolozsvári tudományegyetem tanára írt neki 1929. március 10-én. Idézem: „Mély tisztelettel kérem Nagyságodat kegyeskedjék saját községe körüli flora tavaszi kifejlődésének megfigyelése által munkatársul vállalkozni... mint híres méhészhöz és pomológushoz fordulok Önhöz...” És ezt is elvállalta, sőt fiatalabb kollégáit, erdészeket és más értelmiségieket is beszervezett erre a munkára, pedig akkor már 75 éves volt.

2. Méhész

1910. szeptember 28-án Csikjenőfalván írták azt a jegyzőkönyvet, amelynek tanúsága szerint megalakult a Felcsiki Méhészegylet, és lefektették annak alap-szabályait. Az egylet elnöke Paláncz Sándor. „Az egylet célja a méhészetet, az okszerű méhészeti rendszernek ismertetése és fejlesztése által honos gazdasági ággá fejleszteni és a székely gazdaközönsséggel megkedveltetni.” Az elnök előadásokat tartott, írt a folyóiratokba, szakközlönyöket rendelt, kiállításokat szervezett, iskolai méhészetet léte-sített, eljárta a gazdákhöz tanácsot adni, segíteni, de még a méhcsaládok, méhész-eszközök beszerzésében is segédkezett.

3. Szociális gondok felvállalója

Paláncz tanító úr arra is felfigyelt, hogy milyen sok székely fiatal keres megélhetést messzi vidékeken. A lányok szolgálni mentek a nagyvárosokba, sokan Bukarestbe, de ők legalább legtöbbször hazatértek. A fiúk ellenben, ha elmentek, ritkán jöttek haza, sokan elvándoroltak. Ezért azon munkálkodott, hogy minél több fiatal tanuljon szakmát, mesterséget, lehetőleg olyat, amelyből itthon is megél. Ilyen mesterségnek bizonyult a bőrfeldolgozás. A Marosvásárhelyi Iparkamara segítségével tanulási lehetőséget biztosított sok fiatalnak, és arra sem sajnálta a fáradságot, hogy személyesen kísérelje el pártfogoltjait a messzi városokba tanulni. Erről az iparkamara elnökének 1908. június 11-én kelt leveléből értesülhetünk: „A Besztercére menő négy fiut kérjük Kocsárdon leadni. E négy fiu Kocsárdtól a közeli Marosludas állomásig megy, és ott bevárja a Besztercére menő vonatot [...] Két másik fiuval egyenesen Tatatóvárosra utazik [...] Igyekezzenek személyes tapasztalatokat szerezni a tekintetben, hogy olyan cikkeket gyártanak-e ott amelyek a fiúk által majd a Székelyföldön is meg lehet honosítani....A székesfehérvári fiu megszákítás nélkül utazzék Kovács Ferencz-hez [...] Ön Tatatóvárosról visszatér Budapestre és innen megy Székesfehérvárra [...] Buzgó közreműködéséért fogadja ismételtén köszönetünk nyilvánítását.”

A régi iratok között öt „Bizonyítvány” is fennmaradt. Ezek olyan iratok, amelyek Paláncz Sándor munkásságát méltatják. Időrendi sorrendben a következők:

1894. október 21. – a csikkarcfalvi iskolaszéki elnök aláírásával

1885. április 30. – a csikdánfalvi iskolaszék képviselőinek aláírásával

1889. július 19. – a Csikmegyei Királyi Tanfelügyelőség tanfelügyelőjének aláírásával

1908. március 27. – a csikjenőfalvi iskolaszék egyik tagjának aláírásával

1912 október 7. – a csikjenőfalvi iskolaszék elnökének aláírásával

Csak a legutolsóból idézek, bár mindenik részletesen ír sokoldalú népnevelői tevékenységéről: „Paláncz Sándor úr csikjenőfalvi rom. kath. tanító községében a leg-messzebbmenő gazdasági tevékenységet fejt ki, az ottani gazdakör megalakítási munkálataiban jelentékeny részt vett, annak jegyzője, a községi faiskolának szorgalmas kezelője, a gyümölcsészet terén, úgy gyermekeket mint felnőtteket állandóan oktatja, ugyanezt cselekszi a méhészet terén is, sőt felkérésemre ez évben az ismétlő iskolás leánykákat a konyhakertészet gyakorlati oktatásában is igen szép eredménnyel részesítette.”

Végül a halálakor megjelent újságcikket olvasom. Sajnos egyetlen lap. Nem lehet megállapítani, hogy milyen folyóirathoz tartozott. Gaál Sándor írja alá. Nem tudom ki lehetett, de meleg szavakkal méltatja az elhunyt 80 éves tanító életútját. Az utolsó bekezdés ide kívánczok: A régi görögök hite szerint: „Akit az Istenek gyűlölnék, azt tanítónak teszik.” De Paláncz Bácsi hitvallása a 44 évi „keserű kenyér” után is az maradt, hogy „Tanító voltam, nem tagadom! S hogyha újjászületnék, most is csak annak tanulnék! ... Ezt határozottan állítom!”

Ennyit Paláncz tanító úrról. Talán érdemes legalább néhány percre elgondolkodni sorsa fölött. Én hiszem, hogy ma is hasonló lelkületű pedagógusokra van szükség.